

Висновки. Людина є головною рушійною силою суспільства, а одним з важливіших чинників прогресивного людського розвитку і високого рівня життя є фінансова складова. В Автономній Республіці Крим необхідно спрямовувати інвестиції безпосередньо на розвиток людського потенціалу, на підготовку кваліфікованих фахівців через вищі навчальні заклади, професійно-технічну освіту, використовуючи різноманітні форми стимулювання інноваційної діяльності, зокрема місцевий бюджет, пільгове кредитування, різні податкові преференції. Необхідною умовою стимулювання інвестицій у розвиток людського капіталу на рівні держави, регіонів та підприємств є раціональне розуміння і прихильне ставлення до нарощування людського капіталу з боку його майбутніх власників. Тому особливої уваги набуває необхідність створення в суспільстві позитивного іміджу освіченості, професіоналізму, високої кваліфікації, створення для найширших верств населення можливостей брати участь в економічній діяльності, забезпечення гідних умов праці, сприяння набуттю високого рівня освіти та кваліфікації, підтримка здоров'я нації.

Список використаних джерел

1. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз [колективна монографія] / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 367 с.
2. Грішнова О.А. Людський розвиток: [навч. посіб.] / О.А. Грішнова. – К.: КНЕУ, 2006. – 308 с.
3. Коровський А.В. Еволюція людського фактора економіки та проблеми його формування: [монографія] / А.В. Коровський. – К.: КНЕУ, 2004. – 184 с.
4. Про соціально-економічне становище Автономної Республіки Крим за 2008р. Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим. – С. – 2008. – С.22-28.
5. Янишівський В.М. Оцінка сучасного стану розвитку людського капіталу та його впливу на соціально-економічний розвиток і якість життя населення регіонів України / В.М. Янишівський // Економічна наука – 2009. – С. 63-67.
6. Полозенко Д.В. Проблеми фінансування професійно-технічних навчальних закладів в Україні забезпечення загальноосвітніх закладів та шляхи його вдосконалення / Д.В. Полозенко // Фінанси України. – 2009.– №2. – С.22-30.
7. Федулова Л. Напрямки підвищення результативності наукової сфери в Україні / Л. Федулова // Економіст. – 2005.– №5. – С.58-61.
8. Фукс А. Е. Теоретичні засади аналізу інноваційного розвитку України / А. Е. Фукс // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. – Спец. вип. Методологічні проблеми економічної науки. – К.: КНЕУ, 2009. – С.239-240.

УДК 331.5.024.5:332.1

ТЕРОН І.В.,
ІДСД ім. Птухи В.М. НАН України,
к.е.н., с.н.с.

МЕТОДИЧНА СХЕМА РЕГІОНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Анотація. У статті розкрито теоретичні основи дослідження соціального капіталу як продуктивного соціального фактора модернізації сучасної ринкової економіки. Сформульовано визначення соціального капіталу, його властивості, багаторівневу систему показників та на цій основі викладено методичну схему регіонального аналізу капіталу та відповідні кожному етапові методи оцінки.

Annotation. In the article theoretical bases of researching social capital as a productive factor of social modernization of the modern market economy are exposed. The definition of social capital, its properties, multi-layered system of indicators are reasonable and on this basis the methodical scheme of regional analysis of capital and appropriate methods for each stage of evaluation are described.

Постановка проблеми. Реалії соціально-економічного життя розвинутих країн початку ХХІ століття свідчать про перехід до якісно нового етапу суспільних відносин, пов'язаного з усвідомленням нової парадигми суспільного прогресу — соціалізації економіки. Однак на тлі загальносвітових тенденцій в українській економіці загострюються проблеми бідності й соціального відторгнення, зростають транзакційні витрати ринкової взаємодії та дефіциту довіри, поширюються опортуністичні практики. Відсутність надійного соціального підґрунтя реалізації економічних реформ на 2010-2014 роки та більш віддалену перспективу переконливо визначає актуальність та своєчасність теоретичного переосмислення та практичного забезпечення формування соціального капіталу як продуктивної соціальної детермінанти соціальної модернізації сучасної ринкової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наявну методологічну основу досліджень соціального капіталу склали праці відомих зарубіжних фахівців — Р. Патнема, Ф. Фукуями, П. Бурдьє, Д. Коулмана, Г. Лоурі, В. Радаєва, Л. Ханіфан, та вітчизняних — В. Геєця, О. Грішнової, І. Петрової та інших [зокрема, 4; 5; 7; 11; 13; 14; 17-26; 28-30]. Аналіз наявних публікацій свідчить про домінування у наукових пошуках політичного, культурологічного, соціального підходів, низка методологічних аспектів політекономічного напрямку знайшли відображення у працях

Л.Богущ, А. Бови, М. Горожанкіної, І.Діскіна [напр., 1; 3; 5; 15]. Однак донині відсутня однозначність у визначеності методологічних підходів до оцінки його та відсутня сама методика такої оцінки; нерозроблена цілісна система індикаторів, які б дозволили його вимірювання, досить обмежено представлено регіональний зріз. Як відзначають Д. Нараян і М. Вулкок, точність оцінки соціального капіталу на сьогодні незначна [30]. А деякі вітчизняні публікації, безсистемно «скірдуючи» різні методологічні підходи та намагаючись запропонувати власне ексклюзивне визначення, є свідченням доволі спрощеного, поверхового трактування змісту соціального капіталу та обрання методів її оцінки [1; 14].

Відтак метою статті обрано обґрунтування методичної схеми регіонального аналізу соціального капіталу в контексті активізації цього важливого акселератора економічного піднесення та його активації як потенційного соціального резерву підвищення конкурентоспроможності регіональних економічних систем.

Виклад основного матеріалу. Розвиваючи підходи, викладені у [4; 7; 12; 13; 15; 18;18-24; 26-30], ми тлумачимо соціальний капітал як сукупність реальних або потенційних ресурсів, доступність до яких завдяки приналежності економічного актора до стійкої мережі інституціоналізованих зв'язків або відносин взаємного визнання і реципрокності, дає йому змогу здійснити їх суспільно-економічну капіталізацію, конвертацію в інші види капіталу та отримати соціальну чи економічну ренту. Наведене обґрунтовує виокремлення таких властивостей і постановки відповідних їм типів наукових завдань в межах обґрунтування методики оцінки соціального капіталу:

властивість (функція) обмеженості, тобто нагромадження в певних мережах соціальних зв'язків передбачає методичний підхід оцінки розгалуженості, поширеності та сталості мереж соціальних зв'язків як засобу подолання дефіциту ресурсів, необхідних для здійснення економічної діяльності та накопичення інших видів капіталу;

властивість (функція) динамічної конвертації — постійної зміни власних форм (потенціал взаємодії) — визначає методичний підхід аналізу функціонування механізмів координації ринкової взаємодії економічних акторів; виявлення неекономічних механізмів конкуренції; соціальних зв'язків як фактору запобігання опортуністичної поведінки економічних акторів простеження шляхів конвертації неекономічних благ в економічні ресурси;

властивість (функція) капіталізації та прибутковості (створення нової, додаткової вартості, економія трансакційних витрат співтовариства або одержання соціальної ренти) обґрунтовує методичний підхід з'ясування економічної та соціальної ефективності неринкових механізмів розподілу економічних благ, встановлення конкурентоспроможності економічних акторів — носіїв соціального капіталу та якості функціонування форм обміну товарами в системі інститутів ринкової економіки.

Наша наукова позиція полягає в тому, що методична схема регіонального аналізу соціального капіталу має охопити усі його площини і аспекти, з урахуванням напрямів розвитку трансформаційних процесів, що відбуваються в українському суспільстві, економіці, дії та важелів соціальної політики, які безпосередньо чи опосередковано впливають на сферу формування соціального капіталу, сприяючи зростанню чи зниженню конкурентоспроможності економіки та визначаючи тип і динаміку її розвитку. Керуючись викладеними міркуваннями, оцінку соціального капіталу регіону доцільно здійснювати за системою показників, наведеною в табл. 1. Вона враховує можливості офіційної статистики щодо інформаційного їх наповнення і дає змогу виявити структурні і функціональні диспропорції (деформації) соціального капіталу населення.

Таблиця 1.

Структура показників оцінки соціального капіталу

Рівень	Показники
Мікрорівень (родина як первинний осередок суспільства)	домогосподарства з однієї особи, %; кількість зареєстрованих шлюбів, тис. на 1000 осіб); кількість зареєстрованих розлучень, тис. на 1000 осіб); розподіл сімей за кількістю дітей; кількість та частка позашлюбних народжень, на 1000 осіб; частка та кількість незареєстрованих шлюбів; частка домогосподарств, у складі яких є діти, які не мають одного чи обох батьків; розподіл домогосподарств, у складі яких є діти, які не мають одного чи обох батьків; розподіл домогосподарств за числом поколінь осіб, які утворюють це домогосподарство; кількість та частка дітей-сиріт (дітей, позбавлених батьківського піклування); частка домогосподарств за ознаками позбавлення та бідності (економічна депривація, розвиток інфраструктури); у т.ч. депривація домогосподарствами з дітьми за ознаками бідності та позбавлення (економічна депривація, розвиток інфраструктури);
мезорівень (рівень підприємств)	коефіцієнти плинності, обороту робочої сили по прийому (звільненню), внутрішньої мобільності персоналу; середній стаж роботи у фірмі та структура працівників за стажем роботи; частка працівників, які беруть участь в управлінні виробництвом (у випадку, якщо це безпосередньо не передбачено посадовими обов'язками); рівень виконання нормованих завдань; структура балансу робочого часу; коефіцієнт (рівень) рестрикціонізму та абсентизму; частка працівників, які зайняті на умовах договорів цивільно-правового характеру. Показники соціального партнерства: показники спільних консультацій представників сторін на всіх рівнях (кількість, частота, розподіл за видами економічної діяльності; частка працівників, охоплених колективними укладаннями договорів та угод на всіх рівнях та тих, які беруть участь у виробничих змаганнях; організація примирних та арбітражних процедур на всіх рівнях; участь представників сторін у роботі органів

	соціального партнерства на всіх рівнях; рівень участі найманих працівників у доходах підприємства на умовах, визначених колективним договором; розгляд претензій та розбіжностей, що виникають між сторонами соціального партнерства відповідного рівня і їх вирішення шляхом компромісів, співробітництва, узгодження позицій.
Макрорівень	частка зайнятих в неформальному секторі економіки; частка зайнятих в тіньовій економіці; частка зайнятих у малому бізнесі; кількість робочих місць у малому бізнесі навантаження на 1 вільне робоче місце; співвідношення максимальної та мінімальної оплати праці в економіці; розшарування населення за рівнем доходів; частка населення, що має доходи нижче рівня мінімальної величини оплати праці, обчисленої на засадах повноцінного врахування фізіологічного і соціального компонентів прожиткового мінімуму; зобов'язання банків за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб, на душу населення або на 1 домогосподарство; вимоги банків за наданими кредитами на душу населення або на 1 домогосподарство; депозити страхові корпорації та недержавні пенсійні фонди на душу населення (на 1 домогосподарство); депозити домашніх господарств, у т.ч. частка за строками; кредити, надані домашнім господарствам; навантаження незайнятого населення на одне вільне робоче місце, вакантну посаду, осіб; частка тривалого безробіття (за методологією МОП) у загальному; частка тривалого зареєстрованого безробіття; співвідношення рівня безробіття МОП і зареєстрованого; співвідношення середньої тривалості безробіття МОП і зареєстрованого; рівень застійного і родинного безробіття; частка працівників бідного населення в загальній чисельності працюючого; частка (рівень) економічно неактивного населення (поза робочою силою); структура економічної неактивності (зокрема, частка зневірених); рівень (кількість) самогубств, на тис. осіб населення; структура злочинності; розподіл засуджених за основними мірами покарання; коефіцієнт злочинності, кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. наявного середньорічного населення; частка молоді (у віці до 30 років), засудженої за окремі види злочинів; кількість і склад неповнолітніх, які перебували на обліку в підрозділах кримінальної міліції у справах неповнолітніх; частка неповнолітніх, засуджених за окремі види злочинів; кількість та динаміка осіб притягнутих до адміністративної відповідальності; кількість та розподіл громадських організацій та об'єднань; рівень залученості громадян до громадських об'єднань, партій та рухів.

Примітка: складено автором.

Запропонована нами методична схема регіонального аналізу формування соціального капіталу передбачає таку послідовність:

Етап 1. Оцінка структурно-кількісних параметрів, формалізація якісних сторін нагромадження (створення) соціальних мереж, зокрема, їхнього обсягу, розміру, щільності соціальних зв'язків, однорідності тощо. На сьогодні цей аспект є домінуючим в дослідженнях соціального капіталу [напр., 8; 9; 14; 16; 26; 28], однак така структурно-кількісна оцінка залишає поза увагою факт, що чисельність певної групи чи організації не завжди гарантує якість зв'язків між її членами; крім того, слід розрізняти «довіру» як емоційно-психологічне почуття, властиве повсякденному спілкуванню людей, і «упредметнену довіру» як інституціональну норму взаємодії економічних агентів.

Етап 2. Оцінка процесуальних параметрів соціального капіталу, зокрема, залучення членів соціальних мереж та їх взаємодії в процесі внутрігрупової або соціальної діяльності. Разом з тим, варто вказати, що цей напрям оцінки не може однозначно свідчити про обсяги соціального капіталу на макрорівні, оскільки масштабні соціальні мережі не існують як цілісні утворення, тому регіональний аналіз, передбачаючи оцінку структурних аспектів, також має зосереджуватися на вивченні індикаторів змістовних аспектів соціального капіталу як функції соціальних структур, що обумовлює доцільність третього етапу методики, а саме, оцінку якості соціальних мереж і результатів (економічного, соціального ефекту), досягнення яких вони роблять можливими.

У цьому плані актуальним є оцінка параметрів якості життя, доступності для населення різноманітних товарів та послуг (забезпеченість певними благами); бідності, захищеності, диференціація доходів і витрат населення, що оцінює соціальне розшарування населення; соціальна безпека та соціальна захищеність членів суспільства, рівень криміногенності та соціально-політичного здоров'я суспільства; ефективності господарської діяльності та конкурентоспроможності економіки, забезпечення продуктивної зайнятості та збалансованості ринку праці.

Етап 4. Ретроспективний аналіз динаміки його трансформацій, визначення необхідності розширення присутності продуктивного капіталу (чи, відповідно, генерування соціальних загроз та небезпек) з обґрунтуванням на перспективу можливих варіантів та гіпотез напрямів розвитку чи трансформування якості капіталу внаслідок інноваційної модернізації вітчизняної економіки, посилення глобалізаційних впливів.

Етап 5. Узгодження індикаторів певних аспектів формування капіталу з пороговими значеннями, які визначають, наскільки реальний стан його певного сегмента відхиляється від оптимального. У цьому плані доцільно актуалізувати увагу на застосуванні гранично допустимих показників формування СК в Україні, які

свідчитимуть про їх відхилення від оптимальних, зокрема, таких: частка населення, що живе на межі бідності (10,0%); відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму (4-5 разів); частка працюючих бідних (розраховується додатково); тривалість безробіття (zareєстрованого та визначеного за методологією МОП — до 1 року); частка молодіжного безробіття (потребує додаткових розрахунків); питова вага зайнятих в тіньовій економіці; частка сімейного безробіття (для конкретних територій визначається додатково); децильний та квентильний коефіцієнти розшарування населення за рівнем доходів; коефіцієнт самогубств (визначається додатково) тощо.

Етап 6. Врахування впливу мережевої специфіки на динаміку і напрями структурних зрушень у сфері соціального капіталу — полягає в оцінці зміни показників визначеної групи відносно національних і передбачає оцінку різниці між реальними груповими трансформаціями соціального капіталу та потенційними, що могло б мати місце в певній спільноті (виокремленій за певною ознакою), якби остання мала структуру і запаси соціального капіталу, ідентичні українському суспільству загалом. Це обумовлює необхідність розщеплення впливу національних і регіональних факторів на зрушення у сукупних ресурсах та регіональній структурі соціального капіталу населення. У такому випадку загальне зрушення конкретного індикатора такого капіталу

$$S_p = \sum_i \left(\frac{E_{nt}^i}{E_{n0}^i} - \frac{E_{r0}^i}{E_{n0}^i} \right) E_{r0}^i,$$

територіальної спільноти складається з двох частин: пропорційної та диференціальної:

$$S_d = \left(\sum_i E_{nt}^i - \frac{E_{nt}^i}{E_{n0}^i} E_{r0}^i \right),$$

де: S_d — диференціальний зсув; S_p — пропорційний зсув; $0 \leq t$ — періоди часу, I — індекс певного параметру соціального капіталу, E_r^i — параметру соціального капіталу i у регіоні r , E_k — сукупний соціальний капітал соціальної мережі (території, групи), E_n^i — i -го параметру параметру; E_k — сукупний соціальний капітал суспільства.

Пропорційне зрушення обумовлюється впливом національної соціально-економічної політики тощо. Внаслідок цього певна соціальна мережа (група, територіальна спільнота тощо), що характеризується диспропорціями у соціальній політиці, накопиченням соціальних загроз та деструктивних явищ у соціально-трудовій сфері, буде виявляти негативне пропорційне зрушення, тобто скорочення соціального капіталу. Стосовно визначеної соціальної групи зі значними запасами соціального капіталу за певним параметром (частка населення з високим рівнем добробуту, низьким рівнем застійного безробіття тощо), то вони характеризуються позитивним пропорційним зрушенням соціального капіталу. Диференціальний зсув вимірює вплив особливостей певної спільноти. Так, наприклад, виокремлена соціальна спільнота, яка характеризується позитивним диференціальним зрушенням, має місцеві переваги за окремими видами соціального капіталу.

З нашої точки зору, також доцільним для застосування є підхід до визначення інтенсивності структурних

$$I_E = \sqrt{\sum_{i=1}^n \frac{E_{it}}{E_t} (\Delta \log_e E_{it} - \Delta \log_e E_t)^2}$$

зрушень Дев. М. Лілієна [27]:

, де відповідно до наших досліджень:

E_{it} — капітал за видом його носія i у році t ; E_t — сукупний капітал суспільства в році t ; n — кількість виокремлених параметрів соціального капіталу. Індекс свідчить, наскільки динаміка визначених параметрів соціального капіталу соціальної мережі (групи економічних акторів, територіальної спільноти тощо) відповідають зрушенням визначених параметрів соціального капіталу українського суспільства в цілому.

Етап 7. Оцінка дії багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів, потенційно спроможних вплинути на зрушення в структурі (чи окремих складових) соціального капіталу суспільства та окремих соціальних груп, а відтак — на соціально-економічний розвиток країни як у прогресивному, так і регресивному напрямках.

Вирішити поставлене завдання можна за допомогою методики оцінки латентних змінних, зокрема, багатовимірного статистичного аналізу. Найбільш перспективними у цьому плані є методи розпізнавання образів, таксономії та компонентного аналізу як найбільш популярного щодо дослідження латентних процесів.

Етап 8. Класифікація територіальних спільнот за певними параметрами формування чи реалізації соціального капіталу, що дасть змогу урахувати специфіку територіального розвитку, який характеризуються чітко вираженими якісними особливостями.

Можна виокремити такі два підходи до аналізу просторових сегментів соціального капіталу. За першим підходом, спочатку здійснюється класифікація територій за показниками формування соціального капіталу, потім — оцінюються особливості формування соціального капіталу виокремлених груп територій. Другий підхід заснований на групуванні об'єктів з подібним рівнем формування соціального капіталу і типом динаміки відповідних індикаторів. З урахуванням завдань дослідження нам уявляється більш доцільним другий підхід, застосування якого дає змогу ідентифікувати типові просторові проблеми формування соціального капіталу, оскільки до основи групування покладено не лише статичні, а й динамічні показники, зокрема фактори розвитку. В цьому випадку типологія має будуватися з урахуванням тих факторів і ознак, що відіграють основну роль у характеристиках територіальних спільнот і відповідають меті та завданням дослідження. Реалізація процесу територіальної (просторової) класифікації за цим підходом включає стадії: ідентифікації типових проблем територій; оцінки гостроти проблем на основі економічних, фінансових, соціальних та інших показників; групування територій у класи.

Етап 9. Оцінку соціальних ефектів нагромадження та реалізації досліджуваного капіталу, зокрема, у складі: вимірювання індексу нагромадження деструктивних та позитивних ефектів. В контексті нагальності модернізації

соціально-трудових відносин нам уявляється можливим застосування таких важливих критеріїв кризових явищ та соціальних загроз щодо формування соціального капіталу, як рівень та частка безробітних осіб, звільнених у рамках групових звільнень; рівень застійного і родинного безробіття; кількість безробітних на одне вакантне робоче місце; частка в чисельності безробітних; кількість та структура порушень у сфері соціально-трудових відносин. Що ж до позитивних параметрів нагромадження, руху та реалізації соціального капіталу регіону, то статистичним їх уособленням слугуватиме система показників, серед яких найбільш вагомими, як нам видається, є такі: динаміка рівня економічно неактивного населення працездатного віку; рівень працевлаштування тих, які перебували на обліку у державній службі зайнятості, динаміка співвідношення безробіття МОП та зареєстрованого тощо. Теоретико-методичним підґрунтям для інтегральної оцінки соціальної напруги та загроз, а також позитивного розвитку й трансформацій національного соціального капіталу, на нашу думку, слугуватиме така формула:

$$I_{\text{інт.загроз/екон.еф.ефект.}} = \sqrt[n]{I_1 \times I_2 \times \dots \times I_n}, \text{ де } I_1, I_2, \dots, I_n \text{ — це часткові показники, які свідчать про загрози, небезпеку чи позитивну ефективність трансформацій соціального капіталу.}$$

Залежно від мети дослідження $I_{\text{пС}}$, $I_{\text{пЗ}}$ можуть визначати індексний ряд динаміки, бути пронормованими за

$$I_n^{z(\text{безн.})} = \frac{X_{ni}}{ET_{ni}} \times 100\% \quad \text{або} \quad I_n = \frac{X_{ni} - \min X_{ni}}{\max X_{ni} - \min X_{ni}}$$

формулою: , або стандартизованими шляхом: . Чим більше значення $I_{\text{інт.ефект.}}$, тим вищий рівень ефективності проведених трансформацій соціального капіталу. Чим вищим є інтегральний показник загроз, тим вищий рівень декструктивності соціального капіталу регіону, тим нижчий рівень його соціалізації. Також запропонована формула розрахунку може бути застосована до агрегованого визначення динаміки позитивних та негативних індикаторів —індексів динаміки розвитку соціального капіталу відносно певного періоду. У подальшому збалансування цих протилежних площин, або аспектів розвитку та перетворень аналізованого капіталу доцільно охарактеризувати співвідношенням динамічних коефіцієнтів зрушень на цей капітал, у якості комплексного показника оцінки ефективного розвитку й трансформацій національного соціального капіталу, а саме, наступним чином:

$$I_{\text{інт.еф.}} = \frac{I_{\text{продукт.соц.ефект.}}}{I_{\text{соц.загроз}}} = \frac{\sqrt[n]{I_1^c \times I_2^c \times \dots \times I_n^c}}{\sqrt[n]{I_1^z \times I_2^z \times \dots \times I_n^z}}$$

де $I_{\text{пС}}$ — це часткові показники, які свідчать про сталий, нарощувальний, прогресивний тип динаміки розвитку соціального капіталу; $I_{\text{пЗ}}$ — це часткові показники, які свідчать про загрози, небезпеку відповідних процесів.

З метою нормування можуть застосовуватись також системи соціальних індикаторів соціального капіталу, згруповані за цільовими зонами використання. Оскільки падіння величин цих індикаторів нижче встановлених граничних рівнів створює більш-менш суттєві загрози безпеці країни та призводить до дестабілізації певних сфер життєдіяльності суспільства (включно до критичного загострення ситуації), їм відводиться роль критеріїв та обмежувачів у визначенні темпів, послідовності, спрямованості заходів та програм з підвищення ефективності й реформування системи господарювання.

Етап 10. Визначення ефективності реалізації ресурсів соціального капіталу, залучення його в економіку, соціальної вартості отриманих результатів господарювання, розрахунок коефіцієнтів чутливості (еластичності) досягнутих результатів відносно якісно-кількісних змін щодо формування, розподілу та використання соціального капіталу та оцінці його внеску у зазначені результати господарювання шляхом аналізу співвідношень:

між динамікою реального валового внутрішнього продукту і динамікою доходів населення; між динамікою реального валового внутрішнього продукту і розшарування населення за доходами; між динамікою реального валового внутрішнього продукту і динамікою соціальної активності (участь у політичних партіях, громадських об'єднаннях чи профспілках); між обсягами та динамікою реального валового внутрішнього продукту і обсягами та динамікою коефіцієнта народжуваності (фертильності) — параметри продуктивного соціального капіталу;

між обсягами реального валового внутрішнього продукту і параметрами довгострокового безробіття (за методологією Міжнародної організації праці); між обсягами та динамікою реального валового внутрішнього продукту і обсягами та динамікою злочинності (доцільно використати показники структури злочинності); між обсягами та динамікою реального валового внутрішнього продукту і обсягами та динамікою молодіжної (підліткової) злочинності; між обсягами та динамікою реального валового внутрішнього продукту і обсягами та динамікою розлучуваності; між обсягами та динамікою реального валового внутрішнього продукту і обсягами та динамікою сирітства; між обсягами реального валового внутрішнього продукту і питомою вагою домогосподарств за ознаками позбавлення та бідності; між темпами зростання реальної заробітної плати і динамікою чисельності населення із середньодушовими загальними доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму; між динамікою безробітного населення (за методологією МОП) в середньому, тис. осіб і динамікою навантаження незайнятого населення на одне вільне робоче місце, вакантну посаду (свідчення існування численних декструктивних явищ та джерел накопичення соціальної напруги).

Етап 11. Розрахунок інтегрального критерію формування та реалізації соціального капіталу із застосуванням методів адитивного агрегування, факторних навантажень, таксономічного методу, методу побудови інтегральних показників на основі рангів. Зокрема, важлива сутнісна риса таксономічного показника З.Хельвіга полягає в знаходженні відстаней від кожної точки-регіону до так званого "еталона розвитку"

(умовного регіону) — точки Z_0 з координатами $Z_0 = |z_{01}, z_{02}, \dots, z_{0m}|$, де Z_{01} — еталонні значення показників, тобто у визначенні координат реального стану капіталу певної соціальної мережі (територіальної спільноти), реальну віддаленість (чи, навпаки, наближеність) від кращих, досягнутих на конкретний момент часу параметрів.

Відстані між окремими значеннями вектора показників і вектора еталонних значень розраховуються для

кожної з соціальних мереж (територіальних спільнот): $C_{j0} = \sqrt{\sum_{i=1}^m (z_{ij} - z_0)^2}$, де: $i = \overline{1, m}$ — кількість показників, $j = \overline{1, n}$ — кількість територій, Z_0 — обране еталонне значення; Z_{ij} — стандартизоване

значення і-го показника на j-тій території, що розраховується для стимуляторів: $z_{ij(cm)} = \frac{x_{ij} - \bar{x}_i}{\sigma_i}$, для

дестимуляторів: $z_{ij(decm)} = \frac{\bar{x}_i - x_{ij}}{\sigma_i}$, де: $i = \overline{1, m}$ — кількість показників; $j = \overline{1, n}$ — кількість територій, x_{ij} — значення і-го показника для j-тої території; \bar{x}_i — середнє значення показника; σ_i — стандартне відхилення і-го показника.

Таксономічний показник рівня розвитку розраховується відношенням отриманої агрегованої відстані до

норми C_0 : $G_j^* = \frac{C_{j0}}{|C_0|}$. Норма C_0 залежить від обраного значення z_0 і кількості показників m : $C_0 = 2z_0\sqrt{m}$. За таких умов значення таксономічного показника рівня розвитку змінюються в межах від 0 до

1. Чим вищий рівень нагромадження соціального капіталу території, тим більше значення G_j^* . Отримані таким чином показники по кожній території виступають основою проведення порівняльного аналізу, який може здійснюватися безпосередньо на основі отриманих значень G_j^* або побудованого на їх основі рейтингу територіальних спільнот.

Наведений алгоритм розрахунку дає змогу також проводити порівняльний аналіз територій у динаміці. При використанні даних за кілька років на основі таксономічного показника шляхом заміни значень показників їх рангами можуть бути виділені три групи: території, позиції яких в рейтингу незмінні; території, соціальний капітал яких став відносно інших територій більш конкурентоспроможним та соціально і економічно продуктивним; території, в яких відбулося руйнування соціального капіталу або накопичилися суперечності й проблеми відносно його генерування й соціально ефективного розвитку і показник їх рейтингу знизився.

Разом з тим, у межах такого методичного підходу при розрахунку інтегральних характеристик кожен вихідний показник визнається рівноцінним стосовно інших показників. Вірогідність кінцевих результатів досягається за рахунок розширення кола факторів, що враховуються, і забезпечення винятково великого діапазону можливих значень інтегральних оцінок (близько 1000 позицій). Такий методичний підхід до проведення порівняльної оцінки стану СК територій або визначених соціальних груп дає змогу забезпечити більш-менш адекватну інформативність одержуваних результатів для різних користувачів як на державному, так і регіональному рівнях. Але при цьому нерідко виникає ефект «середньої температури по шпиталю». Для багатьох територіальних спільнот України цей ефект майже запрограмований через сполучення індикаторів з протилежними значеннями, а також проблему забезпечення вірогідності вимірів, особливо при великій кількості індикаторів.

Зазначене вимагає зважування вибраних показників — за допомогою експертних оцінок у формі бальних оцінок, парних порівнянь або ранжувань регіонів за конкретними синтетичними категоріями, виділення серед регіонів деякого числа лідерів і аутсайдерів тощо. Однак практичні проблеми, що виникають при отриманні необхідної експертної інформації (дефіцит експертів високої кваліфікації, немінуча суб'єктивність оцінок тощо), і наявний у нас досвід використання методів, заснованих на ідеології моделей факторного аналізу, тобто багатокритеріальної класифікації, що спирається на перші головні компоненти, схиляють нас до визнання більшої прикладної дієспроможності та ефективності останніх. Такий підхід дозволяє найбільш адекватно оцінити структуру впливу різних факторів на розвиток соціального капіталу регіонів та міру наближеності (віддаленості) стану цієї сфери від такого рівня її функціонування, який можна визначити категорією соціального капіталу. У моделі такого аналізу зв'язок між первинними статистичними показниками і

$$Z_j = \sum_{k=1}^j a_{jk} F_k$$

головними компонентами F_k має вигляд лінійної комбінації: , де a_{jk} — факторне навантаження k- тої компоненти на j - ту ознаку (J=1,J).

Висновки. Застосування обгрунтованої нами вище методичної схеми регіонального аналізу соціального капіталу дасть змогу:

визначити результативність соціально-економічного регулювання в аспекті зрушень в динаміці та якості соціального капіталу з урахуванням того факту, що етап переходу до інноваційної моделі економічного зростання передбачає лише позитивні параметри зазначених зрушень;

виявити латентні закономірності формування соціального капіталу, «вузькі місця» розвитку його відтворення на ринку праці;

здійснювати компаративний аналіз регіонального стану соціального капіталу і розробку конкретних заходів в першу чергу щодо тих напрямів соціалізації соціально-трудова відносин, за якими спостерігаються найбільші відхилення від середніх показників по Україні, або більш високих показників, досягнутих на окремих територіях;

оцінювати диспропорції розвитку територій як основу для з'ясування просторових аспектів державної підтримки, приймати рішення щодо визначення відсталих в аспекті розвитку соціального капіталу територій;

виходячи з визначеного взаємозв'язку між наслідками глобальних змін та перетворень у формуванні, використанні, відновленні та розвитку соціального капіталу, а також динамікою і трендами розвитку економіки сформувати модернізаційну стратегію формування цього капіталу як невід'ємну складову регіональної стратегії соціально-економічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Бандур С.І. Формування соціального капіталу в контексті його взаємодії з процесами суспільно-економічного розвитку країни: методологічна схема, цілі та завдання дослідження / С.І. Бандур // Регіональні проблеми людського та соціального розвитку: міжнар. наук.-практ. конф., 4–5 листоп. 2008 р.: тези доп. Т. 2 / НАН України, ІЕП. — Донецьк: ІЕП НАН України, 2008. — С. 34–41.

2. Бова А.А. Соціальний капітал в Україні: досвід емпіричного дослідження [Електронний ресурс] / А.А. Бова // Економічний часопис — XXI. — 2003. — № 5. — Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2003/5/20030517.html>.

3. Богуш Л.Г. Соціальний капітал суспільного відтворення: методологія визначення і функціонування / Л.Г. Богуш // Продуктивні сили і регіональна економіка: [зб. наук. праць]: у 2 ч. — К.: РВПС України НАН України, 2009. Ч. 1. — 2009. — С. 127–133.

4. Бурдьє П. Форми капіталу [Електронний ресурс] / Пьер Бурдьє // Экономическая социология. — 2002. — Т. 3, № 5. — С. 60–74. — Режим доступа к журн.: <http://ecsoc.hse.ru/issues/2002-3-5/index.html>.

5. Геєць В. Розвиток соціального капіталу — найбільше багатство у світі / В. Геєць // Віче. — 2001. — № 1. — С. 22–26.

6. Горожанкина М.Э. Социальный капитал: политэкономический аспект / М.Э. Горожанкина. — Донецк: ДГУ экон. и торг. им. М. Туган-Барановского, 2006. — 289 с.

7. Грішнова О. Соціальний капітал: сутність, значення, взаємозв'язок з іншими формами капіталу / О. Грішнова, Н. Полив'яна // Україна: аспекти праці. — 2009. — № 3. — С. 19–24.

8. Демків О. Соціальний капітал: теоретичні основи дослідження та операціональні параметри / О.Б. Демків // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2004. — № 4. — С. 99–111.

9. Демків О.Б. Мережеві параметри соціального капіталу / О.Б. Демків // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: [зб. наук. праць]. — Харків: Вид. центр Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна, 2004. — С. 167–170.

10. Дискин И.Е. Социальный капитал в глобальной экономике / И.Е. Дискин // Общественные науки и современность. — 2003. — № 5. — С. 150–159.

11. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий / Джеймс С. Коулман // Общественные науки и современность. — 2001. — № 3. — С. 122–139.

12. Петрова І. Л. Стратегічний вимір розвитку інтелектуального капіталу сучасної організації / І. Петрова // Формування ринкової економіки: [зб. наук. праць]: у 3 томах. — Спец. вип.: Соціально-трудова відносини: теорія та практика. — К.: КНЕУ, 2010. — С. 226–235.

13. Радаев В.В. Понятие капитала, формы капиталов и их конвертация / В.В. Радаев // Общественные науки и современность. — 2003. — № 2. — С. 5–16.

14. Соціальний капітал України: теоретико-методологічні основи формування [Монографія] / За ред. С.І. Бандура [С.І. Бандур, Л.Г. Богуш, Т.А. Заяць та ін.]. — К.: РВПС України НАН України, 2010. — 254 с.

15. Терон І.В. Сутність та властивості соціального капіталу в контексті відтворення робочої сили (методологічні аспекти дослідницької програми) / І.В. Терон // Продуктивні сили і регіональна економіка: [зб. наук. праць]: у 2 ч. — К.: РВПС України НАН України, 2008. Ч. 2. — 2008. — С. 357–362.

16. Baker W.E. Market Networks and Corporate Behavior / Wayne E. Baker // The American Journal of Sociology. — Nov., 1990. — Vol. 96. — No 3. — Pp. 589–625.

17. Brown T. F. Theoretical Perspectives on Social Capital [Електронний ресурс] / Thomas F. Brown // Working Paper Series. Program for Comparative and International Development. — Baltimore: Johns Hopkins University, Sociology Department, 1998. — Режим доступу: <http://www.sociosite.net/topics/econsoc.php>; <http://www.beiwan.com/bbs/archiver/showtopic-307.aspx>.

18. Coleman J. Social Capital in the Creation of Human Capital / James S. Coleman // The American Journal of Sociology. — 1988. — Vol. 94. — P. 95–120.

19. Coleman J. Social Capital in the Creation of Human Capital / James S. Coleman // The American Journal of Sociology. — 1988. — Vol. 94. — P. 95–120.
20. Coleman J.S. The Creation and Destruction of Social Capital: Implications for the Law / James S. Coleman // Notre Dame Journal of Law, Ethics and Public Policy. — 1988. — Vol. 3. — Pp. 375–404.
21. Coleman J.S. The Demand for Effective Norms. The Realization of Effective Norms / James S. Coleman // Coleman J.S. Foundations of Social Theory. — Cambridge, Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press, 1998. — Ch. 10, 11. — Pp. 241–299.
22. Fukuyama F. Social Capital and Civil Society [Електронний ресурс] / Francis Fukuyama // IMF Conference on Second Generation Reforms, Nov. 8–9, 1999: papers. — Washington, D.C.: IMF Institute and the Fiscal Affairs Department, 1999. — Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/1999/reforms/fukuyama.htm>.
23. Fukuyama F. Social Capital and the Global Economy: A Redrawn Map of the World / Francis Fukuyama // Foreign Affairs. — Sept. / Oct., 1995. — Vol. 74, no 5. — P. 89–103.
24. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity / Francis Fukuyama. — New York: Free Press, Simon & Schuster Inc., 1996. — 480 p.
25. Glaeser E.L. An Economic Approach to Social Capital / Edward L. Glaeser, David Laibson, Bruce Sacerdote // The Economic Journal. — Nov., 2002. — Vol. 112, issue 483. — Pp. 437–458.
26. Jackman R.W. Social Capital and Politics / Robert W. Jackman, Ross A. Miller // Annual Review of Political Science. — June, 1998. — Vol. 1. — Pp. 47–73.
27. Lilien D.M. Sectoral Shift and Cyclical Unemployment / Lilien D.M. // Journal of Political Economy. — 1982. — V.90. — № 4. — Pp. 777–793.
28. Putnam R.D. The Prosperous Community: Social Capital and Public Life [Електронний ресурс] / Robert D. Putnam // The American Prospect. — March, 1993. — Vol. 4, no 13. — Режим доступу: http://www.prospect.org/cs/articles?article=the_prosperous_community.
29. Turner J.H. The Formation of Social Capital [Електронний ресурс] / Jonathan H. Turner // Serageldin I., Dasgupta P. Social Capital: A Multifaceted Perspective. — Washington, D.C.: World Bank Publications, 2001. — Pp. 94–146. — Режим доступу: http://www.exclusion.net/images/pdf/778_fimod_turner.pdf.
30. Woolcock M., Narayan D. Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy [Електронний ресурс] / Michael Woolcock, Deepa Narayan // The World Bank Research Observer. — Aug., 2000. — Vol. 15, no 2. — P. 225–249.

УДК 339.97

ТКАЛЕНКО С.І.,
ДВНЗ Київський національний економічний
університет ім. В. Гетьмана, кафедра європейської інтеграції,
к.е.н., доцент

ІНВЕСТИЦІЙНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ У ГЛОБАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. Досліджується інвестиційна стратегія розвитку України, її особливості впровадження на сучасному етапі. Розглядається інвестиційна стратегія як складова національної економічної стратегії, аналізується рух капіталу у світі й Україні, а також інвестиційне співробітництво між Україною та ЄС з врахуванням європейської стратегічної спрямованості зовнішньої політики. Запропоновані шляхи підвищення ефективності національної інвестиційної стратегії.

Ключові слова: національна інвестиційна стратегія, глобальний розвиток, інвестиційна політика, інвестиційні потоки, інвестиційні запаси, прями інвестиції, інвестиційна привабливість.

Annotation. We investigate the investment strategy of development of Ukraine and feature of introduction on the modern stage. In the article we examine investment strategy as constituent of national economic strategy, conduct an analysis a capital flow in the world, in Ukraine, and investment collaboration between Ukraine and ES taking into account the European strategic orientation of foreign policy. The ways of increase of efficiency of national investment strategy are offered.

Keywords: national investment strategy, global development, investment policy, investment streams, investment supplies, direct investments, investment attractiveness.

Постановка проблеми. На сучасному етапі глобального розвитку глобалізація змінила облік світового економічного середовища. Остання має потребу в спільних зусиллях урядів держав і міжнародних організацій щодо регулювання на світовому рівні. Глобалізація змінює геополітичну спрямованість сучасного цивілізаційного процесу, який відкриває перед суспільством величезні можливості в розширенню обміну товарів, послуг, інформації, технологій і капіталу.

Скористатися такими можливостями, й перш за все що стосується руху капіталу (інвестицій), має Україна. Враховуючи наслідки світової фінансової кризи, яка багатосторонньо вплинула на всі